

קובץ

מן הגנזים

אסופת גנזים
מתורתם של קדמונים
גנזי ראשונים ותורת אחרונים
דברי הלכה ואגדה

נדפסים לראשונה מתוך כתבי יד

ספר שלשה עשר

על ידי

הוצאת אהבת שלום
סניף מודיעין עילית
שנת תש"פ לפ"ק

תוכן |

רבי שלמה בן חביב

א	שאלות ותשובות קצרות דיני אורח חיים
ד	בירך שהכל על הבשר ולא היתה דעתו על המים, אם צריך לברך שנית על המים
ה	בירך ברכת המזון למפרע אם יצא ידי חובתו
ו	בירך שהחיינו על ב' מיני פירות חדשים, אם צריך לברך עוד שהחיינו על פרי המורכב משניהם
ז	אכילה ושתייה אם מצטרפין לשיעור ברכת בורא נפשות רבות
ח	אכל שיעור חצי זית ממין שבעה וכחצי זית מפרי אחר, מה יברך ברכה אחרונה
ט	היו לפניו פת לחם וגלוסקא יפה על איזה מהם יברך המוציא
ט	אם מותר ליטול הידים בשבת במים שיש בהם תולעים
י	צמידים של זכוכית המשמיעים קול אם מותר לעונדם בשבת
יא	בדק ביתו בליל י"ג בניסן כסבור שהוא ליל י"ד, אם צריך לחזור ולבדוק בליל י"ד
יא	חומץ שנתנו בו שאור כדי לחמצו, אם מותר לקיימו בפסח
יב	דין סומא בנר חנוכה; ואם מותר לעשות הנרות מגלדי בצלים
יג	בדין טלטול המגילה בשאר שבתות המנחה
יג	בדין ברכת הגומל על העונות של ימות
יד	בדין ברכת הגומל בכאב האוזן, ואם מותר לומר את השבת
טו	החלו להתענות ג' תעניות של גשמים, אם מפסיקין בחנוכה ופורים
טו	חל עשרה בטבת ביום שלישי, אם גוזרין ג' תעניות גשמים בבה"ב
טז	לוה מטבעות חסרות ופורע שלמות אם הוא רבית
יז	אם צריך להפסיק מלימודו או מאכילתו כדי להדליק נר חנוכה
יז	בדין המהלך במדבר ואינו יודע מתי הוא יום שבת
יח	בירור דעת הרמב"ם בדין התניקות קורין לאור הנר

רבי רפאל שלמה הבדלה

כא	דיני ברכות הנהנין
----	-------------------

רבי חיים יוסף דוד אזולאי, החיד"א

מג	הגהות החיד"א על ספריו
----	-----------------------

הגהות על ספר ברכי יוסף

מה	יורה דעה
נב	אבן העזר
נה	חשן משפט

הגהות על ספר מחזיק ברכה

נו	ארח חיים
ס	יורה דעה

הרב משה הלל

ספר "תולדות גדולי ישראל וגאוני איטליה" מאת ר' מרדכי שמואל גירונדי סג

צירוף ספר "זכר צדיקים לברכה" מאת ר' חננאל ניפי לספר תנ"י עג

עריכת ספר "זכר צדיקים לברכה" בידי ר' שמואל יצחק פינצי ואחריו בידי רמשי"ג עו

דוגמאות לשיטת עריכת ספר "זכר צדיקים לברכה" בידי רמשי"ג פה

סיכום קג

החטיבה הראשונה של החיבור שנשמטה מן הדפוס

שער הספר קו

הסכמות קז

תולדות המחבר קי

תרשים אילן היחס של משפחת גירונדי באיטליה קיז

תולדות רבני משפחת גירונדי הקדמונים קיח

נספח: נוסח "ניחות נפשא" שאמר הרמב"ן על קבר ר' אברהם החזן גירונדי קכב

אילן היחס של רבני משפחת גירונדי הקדמונים קכט

תולדות ר' אברהם ריגיו קלא

נספח: הודעה על פטירת ר' ישראל גדליה קאזיס קמג

מקבץ ערכים שנשמטו מספר תנ"י שבדפוס קמו

נספח א: נוסח מצבת ר' מאיר קצנלבוגן ואשתו בבית החיים הקדמון בפאדובה קנא

נספח ב: קטעים מתוך דברי הביקורת של מו"ל ספר "משנה תורה",

מהדורת יושטיניאן, וניציאה ש"א קנג

נספח א: נוסח מצבת ר' שמואל יהודה קצנלבוגן ואשתו בבית החיים הקדמון בפאדובה קנט

נספח ב: קינה שחיבר ר"א ממודינה על פטירת ר' שמואל יהודה קצנלבוגן קסא

נספח ג: ציטוט מספר "פחד יצחק" מאת ר' יצחק חיים כהן מהחונים

על תולדות רבני משפחת מינץ וקצנלבוגן ויתר רבני פאדובה הקדמונים קסג

נספח ד: מכתב שקיבל המחבר מאת ר' צבי הירש חיות

אודות ר' שאול וואהל בנו של ר' שמואל יהודה קצנלבוגן קסד

נספח א: נוסחי מצבות בני משפחת קאטלאנו בבית החיים הקדמון בפאדובה קסו

נספח ב: נוסח קינה שחיבר ר' משה קאטלאנו על מות אביו קסח

נספח ג: קטעים מתוך הספר "עולם הפוך" מאת ר' אברהם קאטלאנו קע

נספח ד: שיר מאת בנו ר' משה קטלאנו שחיבר בברחו מפני המגפה קעא

רבי אלעזר הלוי

עבודת הלוי על פרקי אבות קעז

רבי יחזקאל עזרא ב"ר רחמים, היע"ר

ספר הללי נפשי - חידושים על ספר תהלים רא

הרב אברהם הלל

חברות הקודש - ירושלים רמה

חברת אבות לבנים רנ

חברת אחות ברכה	רסא
חברת אור חדש וצמח צדיק	רפז
חברת דגל הצבי	שלג
חברת חברים כל ישראל	שלט

הרב אברהם הלל

סקירות חיבורים המצויים בכתבי יד מאוצרות חכמי ישראל [יג]	שעה
כנסת הגדולה רבי חיים בנבנשתי, כתיבת רבי בכור ישראל יעקב בכר שמואל, סופיאה	שעז
חידושים ודרושים רבי יעקב בכ"ר יוסף הרופא, בגדאד	שפא
חידושים על המשניות רבי יעקב בכ"ר יוסף הרופא, בגדאד	שפט
חידושים על המשניות רבי אליהו יהושע עובדיה, בגדאד	שצג
שיחת דקלים רבי אליהו יהושע עובדיה, בגדאד	ת
שמש וירח רבי מרדכי הכהן גונא, תוניס	תג
שו"ת ופסקי הלכה רבי אליהו סלימאן מנח, חברון	תיא
חידושים על המשניות רבי יחזקאל עזרא רחמים [היע"ר], בגדאד	תטו
דיני מעשר בספרים רבי רפאל שלמה לאניאדו, מרוקו	תוח
סדר תענית דיבור רבי יצחק אלפיה; בחיבת רבי שלמה אצארראף, מרוקו	תכ

ויוסף ישית ידו הגהות החיד"א ז"ל על ספריו שלו

אסופה ראשונה

מסגולת מלכים של הרחיד"א ז"ל ביצירתו הרחבה והשלימה הרי גם זו: כל זמן אשר פריו יתן בעט'ו, לא חתם את חיבוריו. אם תמו, ואף עליו על מזבח הדפוס, לא זכו ולא נשלמו בעיניו, והוא חוזר ומשלימם, שב ומגיהם בעיון נמרץ, כתב ע"ג כתב, מהדורה אחר מהדורה. יש ועלה בידו להדפיס את חיבורו במהדורה נוספת ומושלמת, כוללת כל התוספות שנתקבצו אצלו ברוב הימים. ויש ובאו התוספות וההשלמות נלווים לחיבור עצמו, והן אלה שנתחדשו לו בין הפרקים, מן הזמן בו סיימו המסדרים את גליונות הספר ועד אשר החלו המדפיסים את מלאכתם, באופן שלא יש בידו לקובעם בגוף הספר. ופעמים רבות יותר, כאשר הביא לבית הדפוס מחיבוריו החדשים, ייחד בהם מדור המוקדש להשלמות והוספות לחיבוריו הקודמים¹. כך דרך משל, לספרו ראש דוד, באו השלמות בחמשה מחיבוריו האחרים, והוא אף קורא להם בשמות מיוחדים להם².

דומה כי יחיד הוא הרב חיד"א אף בזה, וכל אלה הרי הם מפרי דייקנותו ז"ל בכל כתיבותיו, לבוא אל המכוון ככל אשר תשיג ידו, וככל אשר ישלטו עיניו בספרים שבדפוס ובכתבי היד, אחריהם היה מחזר כל ימיו.

נשתמרו בימינו חיבורים רבים של הרחיד"א ז"ל כשגליונותיהם מעוטרים בהגהות מכתבת ידו. הגהות אלו הרי הם יסוד ואבני בנין למהדורות הנוספות ולקונטרסי ההשלמות שהביא הרחיד"א לבית הדפוס ברבות הימים, ועל כן בדרך כלל רובם

1. "לאחר הרפסת ספריו רשם חיד"א בגליונות הטופס שלו הערות והוספות שצירפם לספריו החדשים... ואין לך כמעט ספר מספריו של חיד"א שאין בו הגהות לספרים שנדפסו לפני כן..." (ר"מ בניהו, רבי חיים יוסף דוד אזולאי, עמ' צג); "רשימת כתביו של חיד"א איננה מן הקלות, חיד"א הדפיס את חיבוריו כסדר כתיבתם... המהדורות אינן שוות, ברובן אתה מוצא הוספות והשלמות... בהרבה מספריו הדפיס חיד"א השלמות ותיקונים לספרים שנדפסו לפני כן, ולא תמיד נודעו למהדירים הוספות אלו וכן השינויים במהדורות שהמחבר עצמו הרציאן..." (שם עמ' קעז). 2. מחזיק ברכה ח"ב (תקמ"ה) בסופו, פאת הראש קונטרס אחרון לספר ראש דוד; שם הגדולים ח"ב (תקמ"ו) בסופו, פאת הראש קונטרס שני השמות ראש דוד; אחורי תרעא סי' ה' בסוף ספר דברים אחרים (תקמ"ח), הגהות על ראש דוד; פתח עינים ח"ב (תקנ"ג) בסופו, שומר לראש"י הגהות על ראש דוד; כסא דוד (תקנ"ד) בסופו, השמות ראש דוד (ע"פ רשימות ר"ש ועקנין בתוך אגרות והסכמות רבינו חיד"א עמ' רלג).

אמר : אלהים ה' חילי וישם רגלי באלות ועל במתי ידרכני למגלג בנגינותי : בנצח עמי עשיו :

אקרא לאהים עליון לא גומר עלי אראנו **בישע** אלהים

כחמ

ברכי יוסף ח"ב

וְהָיָה קֶדֶשׁ חֲדָשִׁים יְהוָה וְעַל כֵּן
אֵלֶּיָּהּ חֲמִ"ח קוֹסִים וְשִׁבְעִים מִתְּפִלָּה וְעוֹלָם
כְּתִיבָתָהּ לִי גִאוּנִי עוֹלָם
וְהָיָה קֶדֶשׁ חֲדָשִׁים יְהוָה וְעַל כֵּן
אֵלֶּיָּהּ חֲמִ"ח קוֹסִים וְשִׁבְעִים מִתְּפִלָּה וְעוֹלָם
כְּתִיבָתָהּ לִי גִאוּנִי עוֹלָם

[illegible]

נדפס בליזורגו יע"א

בשנת ילדו על ברכי יוסף למק

$$\begin{array}{r} 2974 \\ \cdot 714 \\ \hline 209 \end{array}$$

10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532

18142
10411
54082

IN LIVORNO MDCCLXXVI.

Nella Stamperia di Gio. Vincenzo Falorni
Con Approvazione.

הנהגתו של המלך היתה נכונה וראויה לתהלה

חתימת ג"ע החיד"א על שער ספרו בדרכי יוסף - עותק מוגה בכתיבת ידו

שזבצו במילואותם במקומן, ואעפ"כ מצאנו ביניהם פרט ועוללות, הגהות שלא נקבעו בדפוס, מאיזה טעם שלא נודענו. על אלה האחרונות, דעת לנבון נקל בחשיבות הדפסתן. אכן גם אותם שעיקרם בא לימים בדפוס, ראינו כי טוב להדפיסם כפי שיצאו בסגנון משטף קן קולמוסו הנובע של הרחיד"א, כך זוכה הלומד לעמוד על האבניים, כל אשר יולדו על ברכי יוסף.

בזה אנו מביאים לבית הדפוס הגהותיו של הרב חיד"א הכתובים בגלילי ידי קדשו בגליונות שנים מחיבוריו היותר מפורסמים: ספר ברכי יוסף, ח"ב, על שו"ע יו"ד אהע"ז וחו"מ, ליוורנו תקל"ו; ספר מחזיק ברכה, על שו"ע או"ח ויו"ד, ליוורנו תקמ"ה. שניהם בספריית ר"מ בניהו בירושלים³. ואחריהם יבואו בס"ד הגהות נוספות מחיבוריו האחרים של הרחיד"א, ה' יגמור בעדינו לטובה⁴.

הגהות על ספר ברכי יוסף

יורה דעה

סימן רמד

אות א'. ד"ה ואחר זמן רב ראיתי בתשובות הרדב"ז כתיבת יד שכתב וז"ל שאלה אם מותר לעמוד לפני אדם בבית המסע וכו'. נ"ב: אח"ז ראיתי בס' הבתים ושו"ת הרשב"א כ"י שתשו' זו היא מהרשב"א וסופה היא בתשו' המודפסות ח"א סי' רמ"ג ע"ש⁵.

סימן רמו

אות ט'. ד"ה אך אנן מה נענה דהרמב"ם עביד עובדא בנפשיה ולמד חכמות חיצוניות וכו', אבל הרמב"ם איהו גופיה ידע בנפשיה וכ"ע מודו ליה כי הוא גדול וידעתו מכרעת ונפשו אותה ויעש. נ"ב: ואחר זמן רב ראיתי למו"ה אור החיים פרשת ראה⁶ שתירץ קרוב למ"ש, והביא דברי הש"ך ודחהו, אך כתבו בשם ב"ח, ויש להשיב על דחייתו ע"ש⁷.

אות י"א. דין י"ג. הגהה. וי"א כששואלים דבר הלכה צריך לעמוד וכו', ולא זכיתי להביא דברי הרב שתפס דר"ג דצערירה לר' יהושע היה קודם חרבן הבית, וזה אינו וכו'. נ"ב: עמ"ש בענייני בס' הקטן פתח עינים ברכות דף ז"ך ע"ב בס"ד¹⁰.

3. באדיבות בנו ידידנו הר"ר חנן בניהו יצ"ו. תשואות חן לו. 4. התורה והברכה להרה"ג שלמה מיכאל דן ועקנין שליט"א, מעי"ת בני ברק, על רוב סיועו בהשלמת מקורות וציונים נצרכים בשולי הגליון, ועל הערותיו שהיו לנו לעינים. 5. תשובה זו נדפסה לאחר מכן בשו"ת הרשב"א חלק ה' סי' י"ד. 6. בשו"ב הוסיף שהיא מעורבת עם תשובה אחרת וחסר בתחילתה. [במהדורת מכון ירושלים ח"א סי' רמ"ג, בחצי השני של הסימן, הוסיפו את תחילת התשובה הנ"ל, עפ"י הנדפס בחלק ה' סי' י"ד]. 7. עיין שו"ת ברכה (ליוורנו) אות א'. [ונדפס בשו"ת ברכה שאלוניקי אות א']. 8. דברים י"ב כ"ד. 9. עיין שו"ת ברכה (ליוורנו) אות ו'. 10. עיין שו"ת ברכה (ליוורנו) אות ז'.

40

[illegible]

וכיוצא

[illegible]

אמנם

אמנם
 כאלמון ואלמנה אף שיהיה בעין דיון וס'
 פשוטו דאסור דסעידת שמתא מתקד'
 ומכרבו כסעודת שמתא מתקדו וס'
 וסו רסכ"ל לא סדור אלל כ"כ חס'
 דתכטל נשואן אלל סכא ומתין עד אחר'
 וזון לקדו חסב סדא סכא סכאל דסול לאחר'
 וסו מחרסד ס"ס ר"כ סכא אלל חסו סדור'
 וסו וסכ"ל חסב סכא סכאל דסול לאחר'

ד"ר ב' . הגסה . ראשון לאכול כסצורוסכו' עמ"ס
כס"ת מקום שחול סי' פ' . יקחם לחץ' למה יקח

כ"י נמצא

סי' שיצב

דיון ה' אסור לישא כל בלשם וכו' ואם הדבר
כופל ממנו בורת שלשים ה"ה דכפל אסורי ויכול
לישא חוץ לשלשים דהרמל כפול וכפולה לכל
בורת שלשים פסוק

3

ד'ק"ג. סבה. וכן אפי' לו בנים קטנים וכו' מותר לכנסה וכו'. הרב שפי' בה' ס"ק' כתב מותר לכנסה מיד ויבא עליה אחר שבעה בן כתב העטרת וזה וכו'.

דחזיתת

[illegible]

כ"י שצב צג צז

דאטע אבאלס לא תבעל וכו' ועמ"ס הרב אשר אפרים
סימן כ"ח.

סי' שצג

א דין כ'. **תוס'.** הקל לנצל בלילה תמני שעות
 וכן לקדם הלכנס אם התמונה עוברת בראש ערב
 וקדם ללכת אל הנצחית מתינו . וכן עדי
 אחרים פי' א"ל . ועל שני קצות הלכנס נכר פסוק איה
 ארץ לחמיתו א"ל ארץ מנחם חיות . לפיכך קר' דהא
 ברכת הלכנס אין חיוב לאומרה כבודו וכדומה חש' א"ל
 כן בדקין וכתב' השו"רים . ואם לא נכנס אלוה' למחזור
 ולא חלל בלילה וכן לא נכנס בלילה כדמח' מחזק
 ש' וכן ק"ל . וכן כיוצא . ק"ל אם ש' קל לנצל
 בלילה לאומ' שור' נ' לברך ברכת הלכנס בעצמו . וא'
 ודעו יחידים ש' שבות יעקב . ו' נ' דעלם כמחש' לנצור
 ש' קל וכן מכלול . ואם יסבמח' ש' ש' חזקו ק"ל . ונ'
 ש' דרדמו שמואל א"ל חלש' מכתבת משה . ועצומ' .
 כאלה ואלו חס' ד' שמוח' במל' שניח' תמנ' .
 ונדרש' שאל' וכו' ש' ב' ש' דרדמו' וזמ' בעיני
 (ואל חלוק')

כ

[illegible]

סי' שצז

ס' שנינו
על מלק נש גלב וכו' מרדכי חפץ פירוש

✕

[illegible]

%

[illegible]

ספר "תולדות גדולי ישראל וגאוני איטליה" מאת ר' מרדכי שמואל גירונדי: מבנהו, תכניו ומקורותיו; ופרסום החטיבה הראשונה של החיבור שנשמטה מן הדפוס

הרב משה הלל

מקום נכבד בין חיבוריו של ר' מרדכי שמואל גירונדי (להלן: רמ"ג) תופס הספר "תולדות גדולי ישראל וגאוני איטליה" (להלן: תג"י), הודות לו בעיקר התפרסם שמו בעולם. הספר מהווה אוצר בלום לחקר תולדות חכמי איטליה וכתביהם, בהיותו מכיל אין ספור ידיעות היסטוריות וביבליוגרפיות חשובות, שהרבה מהן אינן ידועות ממקור אחר. את החומר העצום הכלול בו החל רמ"ג לאסוף עוד בימי צעירותו, סמוך לשנת תק"פ², כאשר במשך כל השנים עד לפטירתו בשנת תרי"ב נהג להוסיף ידיעות ופרטים ולשכלל את החיבור³.

עניינו של החיבור התפרסם בקרב החוקרים כבר בשנת תקצ"ו, לאחר ששלח רמ"ג לפרסום בכתב העת "כרם חמד" (חלק שני, וינה 1836) את מכתבו לשי"ר העוסק בתולדות רמח"ל, ובסיום מכתבו אל העורך, מתאריך ג בטבת תקצ"ה, ציין: "הודיעני אם תולדות הללו מוצאים חן בעיני חכמי מדינתך, כי אז אוסיף שנית ידי בשנה האחרת לכתוב **תולדות גאוני איטליה** אשר כתבו חבורים יקרי הערך, קצתם נדפסו וקצתם נשארו בכתובים"⁴. פרסום תולדות רמח"ל עורר התעניינות וביקוש מצד קוראי "כרם חמד" להמשיך פרסום סקירת תולדותיהם של יתר חכמי איטליה, ובשנת תקצ"ח שלח רמ"ג לפרסום שבעה ערכים מתוך הספר⁵, העוסקים בתולדות

* המאמר הנוכחי הינו חלק מספרי "תולדות רבי מרדכי שמואל גירונדי וכתביו", העומד לראות אור בקרוב, והרוצה לעמוד על טיבם של חלק נכבד מן המקורות המצוינים כאן יפנה לשם.

1 נולד באיטליה בעיר פאדובה ביום ג' תשרי שנת תק"ס. נפטר שם ביום יג טבת תרי"ב.
2 כפי שהעיד בעצמו במכתבו אל ר' דוד מילדולה, מחודש תמוז ת"ר: "...תולדות גדולי איטליה... אשר בחסדי ה' התחלתי לחבר זה עשרים שנה, בתחילת שימושי לפני חכמים, ובעזר משדי אני מתמיד מדי יום ביומו דרך לימודי לציין בקונטרס מיוחד שבחי אלופי יהודה וישראל, לקיים מקרא שכתוב זכר צדיק לברכה" (דובר שלום, ח"ו, סימן א-רפח). ובמכתבו אל שמואל ליב גולדנברג עורך "כרם חמד" (ח"ג, ג, מכתב ו, עמ' 88): "...תולדות גאוני איטליה ורבני פאדובה, שהברתי בימי חרפי, ועוד ידי נטויה להוסיף עליהם כהנה וכהנה".

3 ראה עדות לכך בהערת בנו ר' אפרים רפאל בספר תג"י כתב יד, עמ' 174, לאחר סימן רסא: "הדברים והשיטות הללו הם האחרונות שיצאו מתחת קולמוס אבי ז"ל שכתבן יום אחד קודם שחלה למות".

4 חלק שני, מכתב ד, עמ' 54. במקור הנוסח: "הודיעני אם תולדות הללו מצאו חן בעיני משכילי הדור, כי אז אוסיף שנית ידי לכתוב תולדות גדולי איטליה אשר כתבו חבורים יקרי הערך קצתם נדפסו וקצתם נשארו בכתובים" (דובר שלום, חלק ו, סימן תתקסב).

5 במכתבו השני אל העורך (כרם חמד, ח"ג, מכתב ו, עמ' 88), הזכיר רמ"ג "שמונה עניינים מס' תולדות גאוני איטליה ורבני פאדובה" ששלח לפרסום, אך למעשה נדפסו רק שבעה ערכים. ייתכן כי הערך הקצר על ר' אליקים סג"ל חתן ר' יהודה מינץ, המופיע בכתב יד [עמוד 59] בהמשך לשבעת הערכים הנ"ל הושמט

אנשי
מובת
המה

תולדות גדולי ישראל

גאון איטליה

ורבנ פאדובה

זכרון ימי חייהם, שמות חבוריהם

וציונ תהלתם וצל

יחד חוברו מאת הרב הגדול החכם הכולל
כמוהיר מרדכי שמואל גרונדי נרנ
בן האלף החסיד דורש טוב לעמו כמוהח"ר
בן ציון אריה גרונדי זצוק"ל זכ"ד ומ"ץ
נקק פאדובה י"א